מִצְוָה לְמֵימְרָא לְהוּ – לבעלי הדין, אִי דִינָא בָּעֵיתּוּ אִי פִּשָּׁרָה בָּעֵיתּוּ – האם דין תורה אתם רוצים או פשרה אתם רוצים.

שואלת הגמרא: תַּיְינוּ תַּנָּא קַמָּא – לכאורה דברי רבי יהושע בן קרחה שיכא קמא שסובר שרשות ביד הדיין לעשות פשרה קודם שיגמר הדין. מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ האם יש לדיין מִצְוָה להציע להם לעשות פשרה כפי שרב הונא היה אומר, שרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה סָבַר מִצְוָה, וְתַנָּא קַמָּא סָבַר רְשׁוּת.

שואלת הגמרא: לכאורה דברי תנא קמא הסובר שדיין רשאי לעשות פשרה קודם שיגמר הדין, תַּיְינוּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מַנְסְיָא – הרי הם כדברי רבי שמעון בן מנסיא הסובר שכל זמן שאינו יודע להיכן הדין נוטה רשאי הדיין לעשות פשרה, ומשיודע להיכן הוא נוטה אסור לו לעשות פשרה. מתרצת הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ, מה שאמר רבי שמעון בן מנסיא מִשֶּׁתִּשְׁמַע דִּבְרֵיהֶן וְאֹתָהּ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה, אִי אַתָּה רַשַּׁאי לוֹמַר לָהֶן צְאוּ וּבְצְעוּ, שתנא קמא חולק על כך וסובר שכל זמן שלא נגמר הדין עדיין רשאים לעשות פשרה.

הגמרא חזרת לדרשת רבי אליעזר בן רבי יוסי (לעיל ו:) שמעמיד את הפסוק (תהלים י ג) 'ובוצע ברך, נאץ ה'' במי שמברך את הדיין שעשה פשרה. אומרת הגמרא: וּפְלִינָא דְּרַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי – ורבי אליעזר שדורש את הפסוק על כל דיין שעושה פשרה, חולק על רבי תנחום בן חנילאי, שדורש באופן אחר דְּאָמַר רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי, לֹא נֶאֱמַר מִקְרָא זֶה – הפסוק 'וּבוֹצֵעַ בֵּרַךְ' אֶלָּא כְּנֶגֶד הפשרה שעשה אהרן בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ה) 'וַיַּרְא אַהֲרֹן, וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו', מָה רָאָה, אָמַר רַבִּי בְּנָיָמִין בַּר יֶפֶת, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, רָאָה את חוֹר שֶׁנִּזְבַּח לְפָנָיו – שהרגוהו משום שלא עשה כרצונם, וְאָמַר לעצמו, אִי לֹא שָׁמְעָנָא לְהוּ הֶשְׁתָּא – אם לא אשמע להם עכשיו, ואעשה להם אלהים, עֲבִדוּ לִי כִּדְעָבְדוּ בְּחוֹר – יהרגו אותי כפי שעשו לחור, וּמְיַקְּנִים בִּי – ויתקיים בי הפסוק 'אִם יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ ה' כֹּהֵן וְנָבִיא' (איכה ב כ), שכן אהרן היה כהן ונביא, ובעון זה חטאו קודם חורבן הבית הראשון, שהרגו את זכריה שהיה כהן ונביא בבית המקדש משום שהוכיח אותם, וְאִם יעשו כן, שוב לֹא הָוְיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא – לא תהיה להם תקנה לְעוֹלָם, שעל עון זה נחרב בית המקדש, אם כן מוּטָב דְּלִיעְבְּדוּ – שיעשו לְעֶגֶל, אֶפְשָׁר הָוְיָא לְהוּ תַּקָּנְתָּא – אולי תהיה להם תקנה על כך, על ידי שיחזרו בִּתְשׁוּבָה. ועל פשרה זו אומר הכתוב 'בּוֹצֵעַ בֵּרַךְ, נִאֵץ ה''. אבל על דיין העושה פשרה לא נאמר שהוא מנאץ, ודלא כרבי אליעזר.

הגמרא חזרת לדרשת רבי שמעון בן מנסיא לעיל מהפסוק (משלי יז יד) 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרֵיב נְטוֹשׁ' שהדיין רשאי לעשות פשרה רק קודם שהתגלה לו להיכן נוטה הריב. מבררת הגמרא: וְהָנֵי תַּנָּאֵי – ולאותם תנאים שסוברים שכל זמן שלא נגמר הדין רשאי הדיין לעשות פשרה, 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' מַאי דְּרָשִׁי בֵּיהּ – מה הם דורשים מפסוק זה. משיבה הגמרא: שידרשו כְּדְרַב חֲמָנוּנָא, דְּאָמַר רַב חֲמָנוּנָא, כאשר אדם נפטר מן העולם ובא לפני בית דין מעלה, אֵין תְּחִילַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם נִידּוֹן אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה – שלא עסק בתורה. שֶׁנֶּאֱמַר 'פּוֹטֵר מַיִם, רֵאשִׁית מָדוֹן' – על כך שפטר מעליו את עול התורה שנמשלה למים, יהיה ראשית דינו.

הגמרא מביאה לימודים נוספים מן הפסוק 'פוטר מים ראשית מדון': אָמַר רַב הוּנָא, הַאי תִּינְרָא – הממריבה, דָּמְיָא לְצִינּוֹרָא דְּכִידְקָא דָּמְיָא – כשהנהר מתחיל לעלות על גדותיו ויוצר כעין צינור קטן שדרכו מתחילים לצאת מים, יש לסתום מיד את אותו צינור, שאם לא כן, כֵּיוָן דְּרָווּחַ רָווּחַ – הוא מרחיב והולך עד שאין אפשרות יותר לסותמו, ומציף את השדות שסביבו ומקלקלן, כמו כן המריבה, אם לא עוצרים אותה בתחילתה היא גדילה והולכת ושוב אינו יכול להפסיקה. וזוהי כוונת הפסוק 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן', שכתחילת שטף המים כך ראשית המדון [־המריבה].

משל נוסף למריבה: אַבַּיֵי קַשְׁיָא – הגדול אָמַר, דָּמֵי לְגוּדָא דְּנַמְלָא – לנסרים של גשר שמעל הנהר, שהעוברים ושבים דורכים עליהם, שכל זמן שהגשר חדש מתנועעים במקומם כשדורכים עליהם, וּבַיָּון דְּקָם קָם – במשך הזמן על ידי שדורסים עליהם הם מתחזקים ונקבעים במקומם. וכמו כן דרך המריבה, שבתחילה היא חלשה, אבל ככל שאדם מרבה בה, היא מתחזקת והולכת.

שמע"ו ושת"ו שב"ע זמירו"ת הו"א סימן:

הגמרא מביאה אימרות שהיו רגילים בפי אנשים, ושמואל מצא להם מקור בפסוקים: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל – היה אדם שהיה דרכו לומר, טוֹבִיהּ – אשרי מי דְּשָׁמַע וְאָדַיֵּשׁ – ששומע חרפתו ומורגל להחריש על כך, חֲלָפוּהִי בִּישָׁתֵיהּ מָאָה, כלומר מרויח שחולפות ממנו מאה רעות, שהיו באות עליו על ידי המריבה. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' והפסוק מתפרש כך, הפותח בקטטה [שנמשלה לעיל למים], הִיא רֵישׁ מְאָה דִּינֵי – תחילת מאה רעות.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, אַתַּרְתֵּי תְּלָת נָפְקָא לֵיהּ מִיקְּטַל – על שתים ושלש גניבות הגנב עדיין אינו נענש, אבל לבסוף יענש על כולן, וכמו כן מי שעבר עבירה פעמיים ושלש, ולא באה עליו פורענות אל יתמה, שאף שאין מענישים מיד על שנים ושלשה עבירות, אך סופו ללקות באחרונה. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (עמוס ב ו) 'כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ, כלומר שעל שלש פשעים עוד החריש להם הקב"ה, אבל כשחטאו ברביעי, נענשו על כולם.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, שַׁב בֵּירֵי לְשַׁלְמָנָא – אף אם יהיו שבע בורות כרויות לפני רגליו של איש הרודף אחר השלום, סופו שינצל מכולם, וַהֲדָא לְעָבִיד בַּיִּשׁ – אבל עושה רעה יפול אפילו בבור אחד, דהיינו בתקלה הראשונה שתבוא לו. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (משלי כד טז) 'כִּי שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וְקָם (וְרְשָׁע יִכָּשְׁלוּ בְּרָעָה)' – הגם שהצדיק נפל שבע פעמים, יקום על ידי עזרת ה', אבל הרשעים נכשלים ברעה הראשונה.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, (דאויל מבי דינא שקל גלימא) [דְּמִבֵּי דִינָא שַׁקְלוּהּ גְּלִימָא] – מי שבית דין נטלו את טליתו בפירעון חוב שחייב לאחר, לֵיזַמֵּר זְמַר וְלֵיוֵיל בְּאוֹרְחָא – שיזמר זמירות וילך לדרכו, כלומר שעליו לשמוח שהוציאו גוזילה מידו. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שאמר יתרו כשיעץ למשה למנות שופטים לשפוט את העם, 'וְגַם כָּל הָעָם הַזֶּה עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם' (שמות יח כג), ומהלשון 'כל' משמע שאף היוצאים חייבים בדין, הולכים לביתם בשלום ובשמחה.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, הֵיא נַיְימָא – האשה מתנמנמת וְדַיְיקוּלָא שָׁפְיָיל – וחסל שעל ראשה נופל יחד עם כלי מלאכתה שבו, כלומר, שמתוך שהיא מתעצלת במלאכתה, אין ניכר כלל שעוסקת בה. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שנאמר (קהלת י יח) 'בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וְגוֹ' וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת – כשאדם מתעצל מלתקן את ביתו, תקרת הבית מתקלקלת והולכת, ובאשר משפיל את ידיו מלהרימם בעשיית מלאכת תיקון הגג, ביתו דולף ממי הגשמים.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, גַּבְרָא דְּרַחֲיצָנָא עֲלֵיהּ – האדם שבטחתי בו אַדַּיְיהּ לְגַוֵּיהּ וְקָם – הרים עלי אגרופו ונעמד להיות כנגדי. אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, קְרָא כְּתִיב – אימרה זו כתובה כבר בפסוק, שכך אמר דוד המלך, כשאויביו רצו להורגו (תהלים מא י) 'גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בּוֹ וְגוֹ' אוֹכֵל לַחְמִי, הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב' – גם האיש אשר היה עמי עד היום בשלוה, והאכלתיו מלחמי, מרבה לארוס לי כדי להרגני.

אימרה נוספת: הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָוִיל, כִּי רְחֵימְתִּין הֲוָה עָזְיָא – כשהאהבה שבינינו [ביני לבין אשתי] היתה עזה, אַפּוּתְיָא דְּסַפְסָרָא שְׁכִיבָן – על רוחב הסייף [־חרב] שכבנו שנינו, כלומר, שהיה די לנו במקום מועט, הֶשְׁתָּא – עכשיו דְּלָא עָזְיָא רְחֵימְתִּין – שאהבתנו אינה עזה, פּוּרְיָא בַּר שִׁיתִּין גַּרְמֵידֵי לָא סָנֵי לָן – מטה ברוחב של

המשך בעמוד נא

ששים אמה אינה מספיקה לנו. אָמַר רַב הוּנָא, קְרָאֵי כְּתִיבִי – אימרה זו כתובה כבר בפסוקים, שכן מֵעִיקָּרָא כְּתִיב – בתחילת השראת השכינה בישראל, נאמר, (שמות כה כב) 'וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם, וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת' ששם תשרה השכינה, ומשם ידבר הקדוש ברוך הוא עם משה, וְתָנְיָא אַרוֹן גובהו תִּשְׁעָה וְכַפּוֹרֶת טֶפַח, חֲרֵי כָּאן סך הכל גובה עֲשָׂרָה טפחים מן הקרקע, באורך שתי אמות וחצי, ורוחב אמה וחצי, הרי שהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו במקום מועט זה, (וכתיב) [וְלִבְסוֹף כְּתִיב] – ולאחר שחטאו ישראל, על אף שנאמר (מלכים א' ו ב) 'וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַה', שִׁשִּׁים אַמָּה אָרְכּוֹ, וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ, וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ', וְלִבְסוֹף כְּתִיב – בכל זאת נאמר (ישעיה סו א) 'כֹּה אָמַר ה', הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי, אֵיזֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי' וְגוֹ', שכאשר חטאו אמר להם הקדוש ברוך הוא איזה בית יכולים אתם לבנות לי שתהיה שכינתי מצומצמת בתוכו, על אף שהיה גדול ששים אמה, ועל אף שבתחילה היה די בגובה עשרה טפחים ובמקום מועט.

הגמרא חוזרת לבאר את מאמרו של רבי חנין (לעיל ו:) שהפסוק 'לֹא תגורו מפני איש' מלמד 'שלא תכניס דבריך מפני איש', ואין לתלמיד הרואה שרבו טועה בדין להימנע מלומר את דעתו. מבררת הגמרא: מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי 'לֹא תָגוּרוּ' לִישָׁנָא דְּכַנּוּשֵׁי הוּא – מנין המשמעות ש'לא תגורו' הוא מלשון 'הכנסה'. משיבה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר קְרָא – נאמר בפסוק (דברים כח לט) 'יַיִן לֹא תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר', שפירושו לא תכניסנו לביתך. מקור נוסף: רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר, מֵהָכָא, 'תָּבִין בַּקָּשִׁיר לַחֲמֶה, אָגְרָה בַּקָּשִׁיר מַאֲכָלָה' (משלי ו ח) – שהנמלה מכינה בקיץ אוכל לימות החורף, על ידי שכונסת דברי מאכל בשעת הקציר, ומכאן ש'אגרה' הוא לשון הכנסה.

מקור נוסף: רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר, מֵהָכָא, 'אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל' (שם י ה) – הבן המשכיל אוגר מזונו בימי הקיץ.

הגמרא מביאה דברי מוסר הנוגעים לדיינים: אמ"ת ממו"ן ירא"ה סימָן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פב א) 'אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל, בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט' – כלומר, הטעם שהקדוש ברוך הוא משרה את שכינתו על ישראל [המכונים 'עדת אל'] היא משום שהם שופטים על פי המשפטים שאלהים קבע, וְכָל דַּיָּין שֶׁאֵינוֹ דָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר על בית דין שאינו דן דין אמת, (שם יב ו) 'מְשֹׁד עֲנִיִּים מֵאֲנָקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה'' וְגוֹ' – משום שהנכם שודדים את העניים, ומצערים את האביונים, אסתלק עכשיו מבית הדין, כך אומר ה'.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר (נַחְמָן) אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דַּיָּין שֶׁנּוֹטֵל מֵהֶן – מאחד מבעלי הדין, וְנוֹתֵן לְזֶה – לבעל דין השני שֶׁלֹּא כְּדִין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ את נַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב כב-כג) 'אַל תִּגְזַל דָּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַּשָּׁעַר' – אל תגזול את העני, במחשבה שעני הוא, ואין בכחו לעמוד כנגדך, ואל תדכאו [מלשון השפלה] את העניים בשערי בית הדין, 'כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ' – כי אף שאין בכחו לריב את ריבו, ה' יריב עבורו, ויטול מן הגוזלים אותם, את נפשם.

וְאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּין עַצְמוֹ, כְּאִילּוּ חֶרֶב מונַחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו לדוקרו בה אם יטעה, וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו לבולעו, אם יטעה בדין, ודבר זה נלמד ממה

שֶׁנֶּאֱמַר (שיר השירים ג ז-ח) 'הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה, שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּורֵי יִשְׂרָאֵל, כּוּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב מְלוּמְּדֵי מִלְחָמָה, אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת', והפסוק נדרש כך, הנה בית המקדש [המכונה מיטתו שלשלמה], הסנהדרין חנו בקירבתו, שהם גיבורי התורה, ונלחמים מלחמתה של תורה, וכשישבו לדין ראו כאילו חרב נעוצה בין ירכותיהם, מִפַּחְדָּהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁהִוא לַיְלָה.

הגמרא מביאה אזהרה נוספת לדיינים: דָּרַשׁ רַבִּי יאשִׁיָּה, וְאִיתֵּימָא רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, מַאי דִּכְתִיב 'בֵּית דָּוִד, כֹּה אָמַר ה' דִּינוּ לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָּזוּל מִיַּד עוֹשֵׁק' (ירמיה כא יב). שכן יש לדקדק בפסוק זה, וְכִי דווקא בַּבֹּקֶר דָּנִין, וְכָל הַיּוֹם אֵין דָּנִין, הרי כל היום כשר לדון. אֶלָּא כך נדרש הפסוק, אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר – הדין שהנך עומד לפסוק בו, בַּבֹּקֶר שהוא מאיר, אֲמָרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ.

מקור נוסף לכך: רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מֵהָכָא – מכאן נלמד זאת, שנאמר (משלי ז ד) 'אֱמוֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ', שֶׁאִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר – הדין, כְּפִי שברור לך דין אֲחוֹתְךָ שֶׁהִיא אֲסוּרָה לְךָ, אוֹמְרֵהוּ, וְאִם לָאו אַל תֹּאמְרֵהוּ.

אימרה נוספת בענין האחריות לעיוות הדין: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, עֲשָׂרָה שֶׁיּוֹשְׁבִין בַּדִּין, קוֹלֵר תָּלוּי בְּצַוָּארוֹ פּוֹלֵן, כלומר, שאם הטו את הדין, כולם יענשו. מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא – הלא דבר פשוט הוא, ולמה הוצרך רבי יהושע בן לוי להשמיעו. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך לומר זאת אֶלָּא לְאופן שהיה תַּלְמִיד הַיּוֹשֵׁב לִפְנֵי רַבּוֹ ללמוד ממנו, ובא דין לפני רבו, ורואה התלמיד שהרב טועה, שיענש אף הוא אם ישתוק.

הגמרא מביאה את מנהגו של רב הונא בהכרעת הדין: רַב הוּנָא, כִּי הֲוָה אָתֵי דַּיָּינָא לְקַמֵּיהּ – כאשר היה בא דין לפניו, הָיָה מְכַנֵּיף וּמֵיתֵי עֲשָׂרָה רַבָּנַן מִבֵּי רַב – מכנס ומביא עשרה חכמים מבית המדרש, שידונו יחד עמו. אָמַר – הסביר רב הונא שעושה כך, כִּי הֵיכִי דְּלִימְטֵיין שִׁבָּא מִכְּשׁוּרָא – כדי שיבוא עליו רק נסורת [קיסם דק] מן הקורה, כלומר, שאם יטו את הדין ויעניש על כך, יקבל רק חלק קטן מן העונש.

הגמרא מביאה שכן נהג רב אשי בהוראה: רַב אַשִׁי, כִּי הֲוָה אָתֵי טָרֵיפְתָּא לְקַמֵּיהּ – כאשר הביאו לפניו בהמה שנולד בה ספק טרפה, מְכַנֵּיף וּמֵיתֵי לְהוּ לְכּוּלְּהוּ מַתָּתָא מַחְסֵיָא – כינס והביא את כל הטבחים [־השוחטים] הנמצאים בעיר שמשמה 'מחסיא' שהיו בקיאים בטריפות, שיורו בה יחד עמו. אָמַר – הסביר רב אשי שעושה כך, כִּי הֵיכִי דְּלִימְטֵיין שִׁבָּא מִכְּשׁוּרָא, כלומר, שאם יטעה בהוראתו וייענש על כך, יטול רק חלק קטן מן העונש.

הגמרא מביאה שהדיין צריך להיות בקי בדינים: כִּי אָתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, דָּרַשׁ רַב נַחְמָן בַּר כֹּהֵן, מַאי דִּכְתִיב – מהו פירוש הכתוב (משלי כט ד) 'מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ, וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה'. הפירוש הוא כך, אִם הַדַּיָּן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְכַלּוּם, כלומר, אם הוא בקי בטיב דינים ומלא חכמה, כשם שמלך הוא עשיר ואינו חסר כלום, יַעֲמִיד אָרֶץ, כלומר, דיניו הם דיני אמת, המעמידים את הארץ, וְאִם דּוֹמֶה לְכֹהֵן שֶׁמְּחַזֵּר בְּבֵית הַגְּרָנוֹת – שהולך למקום מירוח התבואה, כדי שיתנו לו שם תרומה, כלומר שצריך לחזר ולשאול דיינים אחרים כיצד לפסוק, יֶהֶרְסֶנָּה – הוא מחריב את הארץ, שדיין כזה טועה בדיניו.

הגמרא מביאה מעשה בענין העמדת דיין שאינו בקי: דְּבֵי נְשִׂיאָה – אנשי בית הנשיא אוֹקְמוּ דַּיָּינָא דְּלָא הֲוָה גְּמִיר – מינו דיין שלא היה בקי בדינים. אָמְרוּ לֵיהּ אנשי בית הנשיא לִיהוּדָה בַּר נַחְמָנִי, שהיה מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לְקִישׁ – המתורגמן של ריש לקיש, קוּם עֲלֵיהּ בְּאַמּוֹרָא – עמוד בסמוך לדיין הזה ודרוש לציבור בקול רם את מה שילחוש לך. קָם רבי יהודה בר נחמני נָּחִין עֲלֵיהּ – התכופף בסמוך לו כדי לשמוע את דבריו, וְלָא אָמַר לֵיהּ וְלָא מִידֵּי – ואותו דיין לא אמר כלום. פָּתַח רבי יהודה בר נחמני וְאָמַר, 'הוֹי אוֹמֵר לָעֵץ הָקִיצָה, עוּרִי לְאֶבֶן דּוֹמֶם, הוּא יוֹרֶה, הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וְכֶסֶף, וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ' (חבקוק ב יט), כלומר, שבדרך מליצה המפסוק מתפרש כך, אבוי לאומרים למי שנמשל כעץ, 'הקיצה משנתך והורה לנו', וכן לאומרים למי שדומם כאבן, 'התעורר ופסוק לנו דין', וכי בכחו להורות, הרי מינויו נעשה על ידי ששילם זהב וכסף, וכל רוח חכמה אין בו, וכמו כן הדיין הזה, שאינו יודע לדרוש.

מוסיפה הגמרא: וְעַתִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיפָּרַע מִמַּעֲמִידֵיהֶן – להעניש את המעמידים דיין שאינו ראוי, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק שלאחריו (שם ב כ) 'וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ' כלומר אלו הגורמים שה' ישאר בהיכל קדשו ולא יבוא למושב בית הדין (כדלעיל ז:) עונשם הוא שהקב"ה יחריב בעבורם את הארץ.

אימרה נוספת בחומר העמדת דיין שאינו הגון: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּין (עַל הַצִּיבּוּר) שֶׁאֵינוֹ הָגוּן – שאינו ראוי לדון, כְּאִילּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁירָה [־אילן שעובדים אותו עבודה זרה] בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים טז יח) במצות מינוי הדיינים, 'שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ, וְסָמְכוּ לֵיהּ – ונאמר בסמוך לכך (שם טז כא) 'לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁירָה כָּל עֵץ', ונדרש כך, אל תמנה לדיין [המשול ל'עץ'] תלמיד שאינו הגון, והועשה כן דומה לנוטע אשירה. אָמַר רַב אַשִׁי, וְאִם העמידו בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, נחשב כְּאִילּוּ נָטְעוּ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ' שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁירָה כָּל עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ' ותלמידי חכמים משולים למזבח.

עוד בענין העמדת דיין שאינו הגון: כְּתִיב (שמות כ כ) 'לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב', ויש לתמוה על לשון הפסוק, וכי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב הוּא דִּלְא עָבְדִי – דווקא מכסף וזהב אסור לעשות, הָא דְּעֵץ שָׁרֵי – אבל אלהים העשויים מעץ מותר לעשותם, הלא כולם אסורים. מבארת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, פסוק זה נדרש על איסור מינוי של אֱלוֹהַּ [־דיין] הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף – שמינו אותו עבור ששילם למלכות כסף, וֵאלוֹהַּ – דיין הַבָּא בִּשְׁבִיל ששילם זָהָב.

מביאה הגמרא אימרות בגנות השררה והדיינות אפילו כאשר נעשות כדין: רַב, כִּי הֲוָה אָתֵי לְבֵי דִּינָא – בבואו לבית הדין אָמַר הָכִי – אמר כך על עצמו, פְּרִיעוֹת נַפְשִׁיהּ לְקִטְלָא נָפִיק – ברצון עצמו יוצא הוא למיתה, כלומר, לעסוק בדבר שעלול לחטוא בו, וְצִבֵּי בַּיְתִיהּ – וצרכי ביתו לֵית הוּא עָבֵיד – אינו עושה כאן, וְרֵיקָן לְבֵיתֵיהּ עָיֵיל – וריק נכנס הוא לביתו, שכן אסור ליטול שכר לדון. הוסיף רב והתפלל, וּלְוַאי שֶׁתְּהֵא בִּיאָה – שתהיה חזרתי לביתי מבית הדין, בלא חטא, כִּיצִיאָה – כשם שיצאתי מביתי בלא חטא [כלומר, שלא אטעה ואענש].

אימרה נוספת של רב בגנות הכבוד המגיע מן השררה: כִּי הֲוֵי חֲזֵי – כשרב היה רואה אַמְבּוּהָא (דְּמָפְרֵי) אַפַּתְרֵיהּ – קבוצת אנשים ההולכת אחריו לכבודו, וחשש שיבוא מכך לידי גאוה, אָמַר, על שכמותי נאמר (איוב כ ו-ז) 'אִם יַעֲלֶה לַשָּׁמַיִם שְׂאֵתוֹ [וְגוֹ']', כְּגֻלְלוֹ לָנֶצַח יֹאבֵד' (וְגוֹ'), כלומר, שאף מי שמתנשא עד לשמים, מגודל הצלחתו, סופו שיושפל מכבודו ויהיה בזוי בגלל של רעי.

וכמו כן, מַר זוּטְרָא חַסִידָא – החסיד, כִּי הֲוֹו מְכַתְּפֵי לֵיהּ – כשהיו נושאים אותו עבדיו על כתפיהם, בְּשַׁבְתָּא דִּרְגִיגְלָא – בשבת שדורשים בה בהלכות הרגל, וחשש שיבוא מכך לידי גאוה, אָמַר הָכִי – היה אומר כך, על שכמותי נאמר בפסוק (משלי כז כב) 'כִּי לֹא לְעוֹלָם חוֹסֶן, וְאִם נֵזֶר לְדוֹר וָדוֹר' כלומר, אף אם הנך עכשיו חזק, אל תסמוך על חזקך, שכן אינו קיים לעולם, וכן אם זכית לכתר, דע לך שלא ישאר אצלך לדורי דורות.

הגמרא מביאה דרשות מסמיכות הפסוק 'ולא תעלה במעלות' לפסוק 'ואלה המשפטים': דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא, מָנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמְרִי רַבָּנַן – מהיכן למדו דבר זה שאמרו חכמים, הֲווּ מְתוּנִין בַּדִּין – הרגילו עצמכם לדון במתינות, ולעיין בדין היטב קודם שתפסקוהו. דִּכְתִיב לגבי המזבח (שמות כ כג) 'וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלוֹת על מִזְבְּחִי' כלומר, אל תעלו למזבח בחזקה ובמרוצה, אלא בנחת, וּסְמִיךְ לֵיהּ – ונסמכה לזה פרשת 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים' המדברת בפסיקת הדינים, ומהסמיכות יש ללמוד שיש לפסוק את הדינים במתינות ונחת כמו שעולים למזבח.

דרשה נוספת: אָמַר רַבִּי אֶלְיעֶזֶר מְנַיִין לַדַּיָּין הבא למקום שדורשים שם, והציבור יושבים על הארץ, שֶׁלֹּא יִפְסַע עַל רָאשֵׁי עַם קְדוֹשׁ, כדי להגיע למקומו, אלא יקדים לבא לפני הציבור, שכן, אם יפסע ביניהם ללכת ולשבת במקומו, נראה כמפסיע על ראשם. שֶׁנֶּאֱמַר

המשך בעמוד זס

'לֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת' וְסָמִיךְ לֵיהּ 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים' המדברת בדיינים, ללמדנו שאף השופטים מוזהרים שלא יעלו במעלות, דהיינו שלא יראו בעולים [פוסעים] על ראשי הקהל.

הגמרא דורשת את סוף הפסוק 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם'. שואלת הגמרא: **'אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם'** מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה צריך להיכתב לשון 'לימוד' שהרי בפשטות פסוק זה עוסק בדיינים. משיבה הגמרא: **אָמַר** רַבִּי יִרְמְיָה, **וְאִיתֵימָא** רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, **אִלּוּ** כְּלֵי הַדְּיָינִין – שתשים לפניהם את הכלים המשמשים את הדיינים, כדלהלן.

הגמרא מביאה את מאמרו של רב הונא, ללמדנו מה הם כלי הדיינים: **רַב הוּנָא, כִּי** הֲוָה נָפֵק לְדִינָא – כשיצא לדון, **אָמַר** הָכִי – אמר לשמשיו כך, **אַפִּיקוּ לִי מָאנֵי חֲנוּתַאי** – הוציאו לי את כלי בית הדין, שהם, מַפָּל למכת מרדות, **וּרְצוּעָה** למלקות, שהדיינים מלקים אותו עד שיחזור בו, **וְשׁוֹפָרָא** – שופר לנידוי, **וְסַנְדָּלָא** – סנדל לחליצה.

אימרה נוספת בענין כלי הדיינים: נאמר (דברים א טז), **'וָאֲצַוֶּה** אֶת **שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא'**, 'צו' הוא מלשון 'זירוז', **אָמַר** רַבִּי יוֹחָנָן, **כְּנֶגֶד** מַפָּל **וּרְצוּעָה תְּהֵא** זָרִיז, כלומר, היו זריזים להטיל על ידיהם אימה על הציבור, רק לשם שמים.

הגמרא דורשת את ההמשך של הפסוק 'ואצוה את שופטיכם': נאמר (שם), **'וָאֲצַוֶּה** אֶת **שֹׁפְטֵיכֶם** בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר, **שָׁמֹעַ** בֵּין **אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם'**, **אָמַר** רַבִּי חֲנִינָא, מכאן אַזְהָרָה לְבֵית דִּין שֶׁלֹּא יִשְׁמַע הדיין דִּבְרֵי בַּעַל דִּין, קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא לבית הדין בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ. וְכֵן אַזְהָרָה לְבַעַל דִּין שֶׁלֹּא יַטְעִים דְּבָרָיו – יפרש את טענותיו לַדַּיָּן קוֹדֶם שֶׁיָּבֹא בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ, שכן קְרֵי בֵּיהּ נַמִּי – ניתן לקרוא את הפסוק גם כאילו נאמר 'שַׁמַּע בֵּין אֲחֵיכֶם', כלומר, השמע דבריך לדיין רק במעמד שניכם.

לימוד אחר לכך: **רַב כַּהֲנָא אָמַר מֵהָכָא** – מכאן יש ללמוד זאת, ממה שנאמר (שמות כג א) **'לֹא תִשָּׂא** שֵׁמַע שָׁוְא', 'לא תשא' היינו לא תקבל, ומכאן אזהרה לדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבוא חבירו. וכמו כן ניתן לקרוא את הפסוק **'לֹא תַשִּׂיא'**, שזוהי אזהרה לבעל דין שלא ישמיע דבריו עד שיבוא חבירו.

הגמרא מוסיפה לדרוש את המשך הפסוק 'ואצוה את שופטיכם': עוד נאמר (דברים א טז), **וָאֲצַוֶּה** אֶת **שֹׁפְטֵיכֶם** בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ **בֵּין אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק'**. **אָמַר** רֵישׁ לָקִישׁ, התורה מצוה לדיין, **צַדֵּיק אֶת** הַדִּין בלבך, וראה עם מי האמת, וְרַק **אַחַר** כָּךְ **חָתְכֵהוּ** – פסוק אותו.

עוד נאמר שם: **'וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין אָחִיו** (**וּבֵין גֵּרוֹ**)', **אָמַר** רַב יְהוּדָה, **אַפִּילּוּ** בֵּין בֵּית לַעֲלִיָּה – קומה שניה, כלומר, כשבאים לפניך אחים שנפל להם בית בירושה, אל יאמר הדיין מה בכך שעלייה שוה פחות, העיקר שלכל אחד יש דירה לגור בה, אלא צריך להשוות החלוקה לפי ערך הנכסים.

עוד נאמר שם: **'וּבֵין גֵּרוֹ'** שהוא מלשון 'מגורים', **אָמַר** רַב יְהוּדָה, **אַפִּילּוּ** באים אליך שתדון להם בֵּין תַּנּוּר שדמיו יקרים לְבֵירַיִם שדמיהם פחותים, אל תאמר לאחד שיקח תנור, ולשני שיקח בירה, אלא חלוק להם באופן שוה לפי שויים בדמים.

עוד נאמר בפסוק שאחריו (דברים א יז): **'לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט'**, רַבִּי יְהוּדָה **אוֹמֵר**, אם אחד מבעלי הדין הוא אוהבך **לֹא תַּכִּירֵהוּ** לזכותו בדין משום כך. רַבִּי אֶלְעָזָר **אוֹמֵר**, אם הוא שונאך **לֹא תְּנַכְּרֵהוּ** – לא תעשה לו כנכרי לחייבו בדין.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **אוֹשְׁפִּיזְכָּנֵיהּ דְּרַב** – מארחו של רב **אָתָא לְקַמֵּיהּ לְדִינָא** – בא לפניו לדין, **אָמַר** לוֹ אותו אדם לרב, **לָאו** **אוֹשְׁפִּיזְכָּנַי אַתְּ** – וכי לא אורחי אתה, **אָמַר** לוֹ רב, **אִין** – אכן, **אָמַר** לֵיהּ – אמר לו [אותו אדם] לרב, **דִּינָא אִית לִי** – דין יש לי, וברצוני שתדון אותי, **אָמַר** לֵיהּ – אמר לו רב,